

חגיגה הסוכות - שמחת החג והשפעתה על כל השנה

השיחה: לקוטי שיחות חלק י"ז, שיחה ד' לפרשת אמור • siha.beiyoune@loubavitch.fr

לפני ה' אלקיכם שבעת ימים" הוא מצות עשה מיוחדת לשמחה יתרה במקדש בחג הסוכות, מלבד שמחת הרגל שנהגת בגבולין (מחוץ לבית המקדש) בחג הסוכות כבשאר הרגלים - והיינו שמחת בית השואבה שבמקדש.

היינו שלדבריו, בנוסף למצווה הכללית של שמחת המועדים, בחג הסוכות ישנו חיוב נוסף (ונפרד) מן התורה, לשמחה יתירה בבית המקדש - שמחה שהתבטאה ב"שמחת בית השואבה"⁴.

אלא שביאור זה מעלה לכאורה מספר שאלות על הרמב"ם:

(א) אם מצוות הוספת השמחה היא אכן מן התורה, מדוע חיוב שמחה זו מתחיל רק "במוצאי יום טוב הראשון" ולא כבר מתחילת החג? הרי אם השמחה היתירה היא חיוב מן התורה, למה שלא תדחה את האיסור מדרבנן⁵ לגנן בכלי שיר⁶?

(ב) אם מצווה זו היא חיוב מן התורה, איך יתכנו חילוקים בקיומה, עד ש"לא היו עושין אותה עמי הארץ ומי שירצה"? הרי כל מצוות עשה שייכת לכל יהודי, יהיה מי שיהיה!⁷

מקור 3 - הרמב"ם מקשר שמחה זו לשמחת המצוות בכלל

והנה, מיד אחרי שמבאר הרמב"ם את השמחה המיוחדת שהיתה ב"שמחת בית השואבה" (כנ"ל), ממשיך וכותב כך:

רמב"ם שם הל' טו: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאֵהבת האֵל שצוה בהוּ, עבודה גדולה היא... וכל המשפיל עצמו ומקל גופו.. הוא הגדול המקבד העובד מאהבה... ואין הגדלה והכבוד אלא לשמח לפני ה' שגאמר: "והמלך דוד מפוז ומכרך לפני ה'"⁸ (שמואל ב' ו, טז).

³ **ביוגרפיה:** רבי יהודה ירוחם פישל ב"ר אריה צבי פערלא (פרל) נולד בוורשה בערך בשנת 5615 (1855). התפרסם מאוד באמצעות חיבורו על ספר המצוות לרבי סעדיה גאון (פיוט לחג השבועות ובו רשימת תרי"ג המצוות בחרוזים).

⁴ **לקהל מתקדם:** עפ"ז מובן למה נקראת "שמחת בית השואבה", ולא "שמחת השואבה" - מכיון שעיקר השמחה היא שמחת החג! וניסוך המים (הנלמד מ'אסמכתא' מן הפסוק "ושאבתם מים בששון") צורף לשמחה זו. לכן נקרא "בית השואבה" - כהגדרת הרמב"ם "שם המקום שהיו מתקנים לשמחה".

⁵ **לקהל מתקדם:** ובפרט ש"אין שבות במקדש", היינו שבבית המקדש לא קיימים (רוב) האיסורים שמדרבנן. והרי שמחת בית השואבה הייתה בבית המקדש!

⁶ רמב"ם הל' שבת כג, ד: כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש... לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים, אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים... אסור גזירה שמה יתקן כלי שיר.

⁷ **לקהל מתקדם:** הרבי שואל עוד כמה שאלות (המתורצות בביאור השיחה). ובהקדים שמקור דברי הרמב"ם האלה הוא בגמרא סוכה נג, א: "משנה. חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניה... גמרא. תנו רבנן: יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו - אלו חסידים ואנשי מעשה, ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו - אלו בעלי תשובה. אלו ואלו אומרים: אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו". (וממשיכה שם הגמרא בסיפורים על כמה וכמה גדולי ישראל, איך חגגו את שמחת בית השואבה כל אחד לפי סגנונו, וכפי שנבאר לקמן במקור 5, הקשר ביניהם לבין תיאורי הרמב"ם כאן).

ועפ"ז יש לשאול: (א) מהו מקורו של הרמב"ם שפסוק "ושמחתם" מדבר על שמחה יתירה? (ב) מהו המקור לחילוקים באופן קיום המצווה? (ג) במשנה מוזכרים רק "חסידים ואנשי מעשה" והרמב"ם הוסיף כמה סוגים אחרים. לעומת זאת, בגמרא מוזכרים גם "בעלי תשובה", בעוד הרמב"ם השמיט זאת.

⁸ היה זה כשארון הברית נשבה חודשים ארוכים ע"י הפלשתים (אחרי שהבינו שסוד הצלחת עם ישראל במלחמות טמון בו), ודוד המלך נלחם נגדם והצליח להחזיר ארון הברית לירושלים. בחזירתו, הוא רקד ופיזז לפני הארון. עד שמיקל אשתו חשבה שזה לא מתאים למלך לרקוד ככה... על זה ענה לה דוד: "זינקלתי עוד (יותר) מזאת - וְהִיִּיתִי שֶׁפֶל בְּעֵינַי... והקב"ה הראה לדוד שהצדק אכן אֶתוּ.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדויות שמחת בית השואבה תשי"ט ותש"כ ושבת בראשית תשל"א (נמצאות במדור 'הוספות' של האתר, כולל הקלטת חלק מהתוועדויות).

שיחה זו הינה מאוד למדנית, עם הרבה מקורות ב'נגלה'. אם כי, כדי שיתאים לכל הקהלים, הבאנו כאן רק המקורות ההכי עיקריים, כדי להבין גדר שמחת בית השואבה לשיטת הרמב"ם. כמובן שלקהל למדני יש לחזור בע"פ על שאר השיחה. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בין שלשת הרגלים שהגנו חוגגים במהלך השנה, חג הסוכות ידוע כ"זמן שמחתנו" - החג בו השמחה הינה הכי חזקה. בבית המקדש, כל יום בחולו של מועד היו שואבים מים, והייתה שמחה גדולה וריקודים סביב מאורע זה, הנקרא בשם "שמחת בית השואבה"¹.

היום בשיעור נתעכב בתיאור הרמב"ם על "שמחת בית השואבה", ונראה איך בדיוק דבריו רָמְזוּ להגדרת שמחה זו, ולהשפעתה על שמחת המצוות שאנו מקיימים בכל השנה, וכפי שנבאר בעז"ה.

מקור 1 - תיאורי הרמב"ם על שמחת בית השואבה

אודות "שמחת בית השואבה" שבבית המקדש, כותב הרמב"ם:

רמב"ם הל' לולב ה, יב-יד: אף על פי שכל המועדות מצוה לשמח בהן², בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה, שגאמר "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (אמור כג, ז).

וכיצד היו עושין? ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמח ממוצאי יום טוב הראשון. וכן בכל יום יום מימי חלו של מועד...

והיאך היתה שמחה זו? החליל מכה ומנגינת כנור ובנגלים ובמצלתים... ומי שיודע בפה בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפוזין ומכרפין, כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שירות ותשבחות. ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב.

מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגינין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים כלן באין לראות ולשמע.

מקור 2 - האם חיוב שמחה זו הוא מן התורה או מדרבנן?

מהדברים האלה של הרמב"ם, הסיק הרי"פ פערלא כלדהלן:

ביאור הרב פערלא³ על ספר המצוות לרס"ג, מילואים סימן ה': [מדברי הרמב"ם] מבאר, ודסכירא ליה דקרא ד'ושמחתם

¹ כפי שלמדנו בארוכה בלקו"ש ח"טו חג הסוכות (שיחה בעיון תשע"ז) בחילוק בין 'שמחת בית השואבה' לשמחת הלולב, והטעם לכך ששמחה זו הייתה סביב ניסוך מים דווקא (ולא יין), המסמלים 'שמחה של מצווה' למעלה משכל והבנה. וגם בלקו"ש ח"ב חגיגה הסוכות (שיחה בעיון תשע"ה), בחילוק בין 'יין למים', הבנה לקבלת עול. ואשר לכן, הצדוקים סירבו להכיר דווקא בניסוך המים. עיי"ש.

² רמב"ם הל' יום טוב ו, יז: שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר "ושמחת בחגך וגו'", אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד ואחד כראוי לו.

והנה, מזה שהביא הרמב"ם עניין זה של שמחת המצוות (לא לפני זה בהלכות יום טוב, בהן הזכיר כבר את מצוות השמחה⁹, אלא) בהמשך לביאור השמחה היתירה של חג הסוכות, משמע שישנה שייכות בין שמחה יתירה זו לשמחת המצוות בכלל.

מקור 4 - גדר שמחה יתירה זו, לשיטת הרמב"ם

והביאור בזה: ובהקדים שכוונת הרמב"ם כאן אינה לומר - כפי שהבנו מהרב פערלא - שבחג הסוכות ישנה מצווה נוספת של שמחה (בנוסף למצוות שמחת יום טוב). הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים" מדבר עדיין על אותה מצוות שמחת יום טוב הרגילה, המצווה שחייבים לשמוח בכל המועדים!

אלא, שמאחר שדרך פסוק זה, התורה מדגישה בהדגשה יתירה השמחה שבחג הסוכות (בעוד מצוות השמחה במועדים בכלל, הייתה ידועה כבר מהפסוק "ושמחת בחגך"²) - דבר זה עורר וגרם שבני ישראל נהגו במקדש להרבות בשמחה (הכללית) של חג הסוכות דווקא, כדי להראות בזה את חביבותם למצווה זו¹⁰.

מקור 5 - יישוב השאלות דלעיל

על פי ביאור מחודש זה, מתורצות שני השאלות דלעיל:

(א) מאחר שאין זו מצווה עצמאית, אלא תוספת שמחה הנובעת מחביבות המצווה בלבד - אין היא יכולה לדחות האיסור מדרבנן לנגן בכלי שיר בשבת ויום טוב.

(ב) דרגת ההשתתפות בשמחה זו תלויה ברמתו הרוחנית של האדם, במידת הרגשתו בליבו את חביבות המצווה. ולכן היו חילוקים בקיומה: גדולי ישראל הרגישו חביבות כל כך גדולה עבור מצווה זו עד שיצאו פשוט בריקוד! משא"כ שאר העם, שחביבותן התבטאה רק בכך שהם באו "לראות ולשמוע"...

מקור 6 - הקשר בין סיפורי הגמרא להגדרות שכותב הרמב"ם

[אכן, גם אצל גדולי ישראל גופא - מכיון ששמחה יתירה זו הרי תלויה בחביבותו האישית של כל אדם ואדם למצווה זו - לכן, שמחה זו התבטאה בצורה שונה אצל כל אחד מגדולי ישראל].

ובהקדים, דברי הגמרא בתיאור שמחת כמה מגדולי ישראל:

גמרא סוכה נג, א: (1) הָלַל הַתְּנַן, כְּשֶׁהָיָה שְׂמֵחַ בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשְּׂוֹאבָה אָמַר כֵּן [בְּשִׂמּוֹ שֶׁל הַקָּב"ה]: אִם אֲנִי כָּאֵן - הַכֹּל כָּאֵן, וְאִם אֵינִי כָּאֵן - מִי כָּאֵן? (2) רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָיָה נוֹטֵל שְׂמוֹנֶה אַבּוּקוֹת שֶׁל אֹר, וְזוֹרֵק אֶחָת וְנוֹטֵל אֶחָת וְאֵין נוֹגְעוֹת זֶה בָּזוּ. (3) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: לֹא טַעַמְנוּ טַעַם שְׁנָה, דְּהוּוּ מְנַמְנְמִי אַכְתָּפָא דְּהַדְרִי.

תלמוד ירושלמי, סוכה ה, ד: (4) [רַבִּי שְׁמַעוֹן] בֶּן יְהוֹצְדֵק הָיָה מְשַׁתְּבֵחַ בְּקִפְצוֹתָיו.

לכאורה, ברור שכל גדולי ישראל שחיו בתקופת המקדש השתתפו בשמחת בית השואבה! אלא שצוינו כאן ארבעה סוגי חכמים שאצלם נראתה השמחה באופן מיוחד, כל אחד בסגנונו. ומהם יובן איך כל גדולי ישראל נכללו בארבעת מסוגים אלה.

בעצם, בצורה בה הרמב"ם הגדיר מארגני שמחה בית השואבה: "גְּדוּלֵי חֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת וְהַסְנֵהְדְרִין וְהַחֲסִידִים וְהַזְקֵנִים וְאֲנָשֵׁי מַעֲשֵׂה" - הוא רמז בכך לארבעת חכמים אלה:

⁹ רמב"ם הל' יום טוב ו, כ: כשאדם אוכל ושותה ושחח ברגל לא ימשך בין ובשחוק ובקלות ראש... ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה".

¹⁰ במילים אחרות: הקב"ה לא ציווה על שמחה יתירה בחג הסוכות. אלא, שמזה שראו שהתורה מאריכה סביב שמחת חג הסוכות, הרגישו שיש להדגישה יותר.

"גְּדוּלֵי חֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל" - רמז לרבי יהושע בן חנניא, שהיה ידוע בחכמתו הגדולה (עד שהוא ייצג ישראל לפני חכמי האומות)¹¹.

"רָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת" - רמז לרבי שמעון בן יהוצדק, שעצם תוארו תוארו "רבי"¹² מלמד שהוא כיהן כראשיישיבה בפועל¹³.

"הַסְנֵהְדְרִין" - רמז לרבן שמעון בן גמליאל, נשיא הסנהדרין.

"הַזְקֵנִים" - רמז להלל הזקן, מצד מעלתו כאחד מן ה"זקנים"¹⁴.

מקור 7 - הטעם ששמחת המצוות היא "עבודה גדולה"

על פי זה יובן הטעם לכך שהרמב"ם מבאר דווקא כאן את מעלת "השמחה שישמח האדם בעשיית המצווה" - מכיון שגם שמחה זו שהאדם מביע בקיום כל מצווה, הינה שמחה יתירה הנובעת מהחביבות שאדם רוחש למצווה, בדיוק כפי ששמחת בית השואבה נבעה גם היא מחביבות מצוות שמחת החג.

בעצם, בשמחה של מצווה בכלל, משך כל השנה, ישנו חידוש גדול הרבה יותר מאשר בשמחת בית השואבה בחג הסוכות:

בשמחת בית השואבה, כשהאדם שרוי במצב של שמחה בלאו הכי (ופשיטא שהעצבות מושללת ממנו), אין זה קשה לאדם להביא עצמו לידי הוספה במצב זה; אבל שמחה של מצווה בכלל נדרשת הרי בכל מצוה ובכל יום, בכל מצב שיהיה! ולכן דווקא שמחה זו מוגדרת על ידי הרמב"ם כ"עבודה גדולה".

בעצם, בדרך בו הרמב"ם סידר הלכותיו, הוא רמז לסדר מעלות השמחה - מן הקל אל הכבד: תחילה הזכיר שמחת המועדים בכלל; אחר כך הזכיר שמחתה הגדולה של חג הסוכות; ואחר כך הזכיר השמחה של כל מצווה - גם "ביום רביעי פשוט"...

מקור 8 - הוראה לפועל: להמשיך השמחה על כל השנה

וזוהי ההוראה בנוגע לפועל: יכול יהודי לומר בלבו, בשלמא בימי "זמן שמחתנו", יכול הוא לעורר בעצמו תנועה של שמחה, אבל איך יוכל לפעול בעצמו שיהיה בשמחה משך כל השנה - גם לאחר שעבר הזמן המיוחד (והמסוגל לפעול) השמחה?

הנה על כך אומר הרמב"ם: שלאחר שמחת בית השואבה, אז דווקא מתחילה ה"עבודה גדולה" של השמחה של מצווה. וזאת משום שתמיד, אפילו בימות החול, כל תנועה של יהודי קשורה לעבודת ה'¹⁵ - ולכן צריך הדבר להיעשות מתוך שמחה!¹⁶

ועל ידי עבודת ה' בשמחה, נזכה לביאת המשיח, שאז "יושב בשמים ישחק" - הקב"ה יצחק' מכל המבקשים להעיק לעם ישראל ח"ו, ועד לקיום היעוד "אז יימלא שחוק פינו" - נאו!¹⁷

¹¹ כמסופר בגמרא בכורות ת, ב, שדווקא הוא התווכח עם סבי דבי אתונא, שהיו חכמים גדולים, וניצחם. ועד כדי כך שמסופר עליו (גמרא חגיגה ה, ב), שלפני הסתלקותו, החכמים שאלו לו: "מה נעשה עם האיפקורסין בלעדיך?"... והוא כמובן עווד אותם שלא יחששו מהם. הרי ברור שהוא היה מגדולי חכמי ישראל.

¹² תוספתא עדויות ג, ד: ...מי שיש לו תלמידים, ותלמידיו קוראין אותו "רבי"; נשתכחו תלמידיו - קוראין אותו "רבי"; נשתכחו אילו ואילו קוראין אותו בשמו.

¹³ לקהל מתקדם: אלא, שבירושלמי לא הזכיר בשם רבי, מכיון שהמדובר שם בכך ש"השתבח בקפיצותיו", הושמט התואר "רבי" כדי לשלול רגש של גאווה.

¹⁴ לקהל מתקדם: מקור הרמב"ם ל"חסידים ואנשי מעשה" הוא בדברי המשנה המפורשים (עיין לעיל בהערה 7). אכן, הרמב"ם אינו מזכיר את "בעלי התשובה" שהוזכרו בגמרא, מאחר שהם כבר כלולים ב"חסידים" (בהתאם לשיטתו שחסיד אינו רק מי שנוולד כך, אלא גם מי שחזר בתשובה). ולכן גם במשנה לא הוזכרו.

¹⁵ ממה נפשך: או שמעשה זה הוא מצווה כפשוטה, או שזהו פרט ב"כל מעשיך יהיו לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו" - כל פרט מחיי היהודי מוקדש להקב"ה!

¹⁶ כתבה מקיפה על חשיבות השמחה: <https://goo.gl/aSBLje> (מעיונותך).

¹⁷ בהתוועדות שמחת ביה"ש תשי"ט, ישנה הוראה נוספת: שכל מי שמחזיק עצמו כתלמיד חכם וכו', דווקא בזמן שמחת בית השואבה עליו להראות דוגמה, להראות שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה, כדי לפעול זאת בתלמידיו שגם יהיו שמחים, כל השנה! (והרי ראינו זאת במוחש אצל מלכנו נשיאנו, וד"ל, לחיים!).